

Rada Péter

Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói

Bevezetés

A hidegháború végével érzékelhetővé vált két párhuzamosan zajló, egymással szorosan összefüggő folyamat: a modern nemzetállamra épülő vesztfáliai rendszer átalakulása, és a hidegháborús szembenálláson alapuló nemzetközi biztonsági architektúra elavulása. A két folyamat egymást erősíti, mert a nemzetközi rendszer változása olyan új típusú biztonsági kihívásokkal állította szembe a fennálló biztonsági felépítményt, amelyekre addig nem volt precedens. Míg a hidegháború során az ellenség, a statikus nemzetállam, könnyen azonosítható volt, addig a jelenlegi világunk és a rendszer működése olyan problémákat vetnek fel, amelyeket nem lehet megoldani a vesztfáliai logikára épülő keretek között. A nemzetközi rendszer szereplői számának a növekedése miatt, az „új világréteg” komplexebb és bizonytalanabb. Az államokon kívül a nemzetközi szervezetek, a transznacionális vállalatok és a nem kormányzati szervezetek is vitathatatlanul a rendszer teljes jogú szereplőivé váltak. A globalizáció felgyorsította az etatista típusú, a nemzetállam primátusára épülő nemzetközi politikaelmélet erodálódását. A folyamat a szuverenitásra, territorialitásra és legalitásra épülő vesztfáliai rendszer mindhárom tartópillérét megrengette. A globalizáció folyamata értelmet adott a „távszomszédság” fogalmának, mivel a fizikai távolságnak lényegesen csökkent a jelentősége. A jelenlegi nemzetközi kapcsolatok rendszere a kölcsönös függőséggel, az egymásba kapcsolódó érdekhálózatokkal és a kölcsönös egymásrautaltsággal jellemezhető a legmegfelelőbbben.

A megváltozott nemzetközi rendszer keretei között a biztonsági kihívások döntő többsége nem az államokból indul ki. Az államok belső és külső biztonsága között ma már szinte lehetetlen határvonalat húzni. A jelenlegi biztonsági architektúra „elhasználódott”, azok az alapfeltevések, amelyekre az egész rendszer épült nem léteznek többé. Az ellenség nehezen azonosítható, és a nemzetállamok nyújtotta keretek között, az „új típusú” konfliktusok kezelhetetlenné váltak. A hidegháború során a legfontosabb biztonsági kihívás a nukleáris háború elkerülése volt. A hidegháborút követően azonban alapvetően megváltoztak az erő alkalmazhatóságának a keretei, a konfliktusok okai, a háborúk jellege, és nem utolsósorban a biztonságpolitika tartalma. A Szovjetunió és a keleti tömb felbomlásával a konfliktusok egyfajta szétszóródása ment végbe, az államok közötti területről a felbomló államalakulatok nyomán kialakuló biztonsági vákuum keltette anarchikus térbe. A változások további lényeges eleme a kül- és biztonságpolitika társadalmi meghatározottságának növekedése. A folyamat során világossá vált, hogy a biztonságot nem lehet többé a külső, a területhez kötött védelmi képességek kérdésére korlátozni. Az új kihívások, mint az államkudarcok, a terrorizmus, az etnikai konfliktusok, a tömeges migráció, a szervezett bűnözés, az erőforrásokért folytatott harc, a kritikus infrastruktúra védelme, nem is térképezhetőek fel rendszeren, a realista paradigmán alapuló, korábbi biztonsági felfogás segítségével.

A szakirodalomban divatos szóval „új típusú kihívásokként” említik azokat a problémákat, amelyek a nemzetközi rendszer átalakulásából fakadtak, pontosabban, a tranzíció miatt felerősödtek. A kifejezés azonban nem pontos, mert ezek a kihívások, mint például a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedésének a kérdése, vagy a környezetromboló gazdasági fejlődés, már jóval a hidegháború vége előtt is jelentkeztek mint kezelendő probléma. Az mindenestre igaz, hogy a 21. század globális biztonsági kihívásai intenzívebben jelentkeznek, mint bármely korábbi probléma. A terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmányban nem törekszem minden azonosítható biztonsági kihívás kategorizálására, csupán a saját szubjektív véleményem alapján legfontosabbnak tartott fenyegetések említésére. A kihívások sok szempont alapján tipologizálhatóak, például, hogy állami, vagy nem állami szereplők tevékenysége-e a kiváltó ok, vagy, hogy kit fenyegetnek: az egyes emberek, egy társadalmi csoport, vagy az egész ország lakosságának a biztonságát. A tanulmányban

én egy másik felosztást használtam, ami alapján a kihívások természete szerint lehet szétválasztani a problémákat, vagyis, hogy a biztonság melyik szektorában érzékelhetőek. Ez alapján öt szektorba sorolhatóak a kihívások: a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektorokba. A szektorok csak elméletben szétválaszthatóak, és gyakran átfedik egymást, ezért egy-egy biztonsági kihívás egyik, vagy másik szektorba sorolása önkényes döntés eredménye volt. Ami miatt érdemes a különböző szektorok szerint megvizsgálni napjaink kihívásait, az az, hogy tisztában legyünk azzal a ténnyel, hogy a nemzetközi terrorizmus ugyan rendkívül fenyegető probléma, de a klímaváltozás ugyanúgy fenyegeti a globális biztonságot. Vagyis ennek a tanulmánynak a fő célja, hogy rávilágítson arra a tényre, hogy nem lehet szigorú hierarchikus sorrendet felállítani a biztonsági fenyegetések között, azokat egyformán fontosként kell kezelni.

A biztonságpolitika elméleti kereteinek kiszélesedése

A hidegháborúra berendezkedett biztonsági architektúra a bipoláris világrend bukása után értelmét veszítette, illetve a nemzetközi rendszer átalakulása általában is új problémákat vetett fel. A biztonsági tanulmányoknak magától értetődő módon az új típusú kihívások vizsgálata felé kellett fordulnia. 1970-es évektől a neoliberalis elméleti megújulásnak köszönhetően a nemzetközi kapcsolatok elméletében már létezett igény a biztonság fogalmának átalakítására. Az 1970-es évek világpolitikai eseményei egyértelművé tették, hogy a nemzetközi gazdaság folyamatai befolyásolják a biztonságot. De az igazi áttörést az elméletekben egyértelműen a hidegháború vége jelentette. Ahogyan a biztonsági tanulmányok területén kiszélesedett a látókör, úgy általában véve a nemzetközi politikaelméletben is megindult egy átalakulás. Nyilvánvalóvá vált, hogy a biztonság fogalmát nem lehet leszűkíteni pusztán a katonai dimenzióra. A biztonság fogalmának kiszélesítésére való törekvés tisztán megjelenik Barry Buzan munkásságában, aki már az 1983-ban kiadott könyvében kifejtette a biztonság szektorális elméletét, amely mérföldkönek számít a nemzetközi politikai gondolkodásban. A magát eredetileg neorealistának valló Buzan később, a konstruktivista megközelítésmód úttörőjének számító koppenhágai iskola vezető kutatóival közösen, részletesen kidolgozta a szektorelméletet. Az átalakuló nemzetközi rendszer és az új biztonsági kihívások mélyebb megértése érdekében a biztonság fogalmának kiszélesítését javasolta, és kísérletet tett a biztonság legalább öt szektorának az elkülönítésére. Ezek a szektorok: a katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és a környezeti szektorok. Megfogalmazása szerint ezeket a szektorokat csak elméletben lehet elválasztani egymástól, mert azok a való életben átfedik egymást, de a valóság mélyebb megértéséhez és magyarázatához az elméleti elkülönítés mégis elengedhetetlen.

A katonai szektor valójában megegyezik azzal, amit eddig az elméletben tévesen biztonságpolitikának hívtak, és a realista paradigma dominanciája miatt kizárólagos biztonsági dimenzióknak tekintettek. A katonai szektorban megjelennek a korábban ismert realista elemek, vagyis hogy itt az állam legfőbb célja a területének és lakosságának a védelme. Ebben a szektorban a legnagyobb fenyegetést a status quo-val elégedetlen államok jelentik. A katonai szektorban megfigyelhető, hogy a biztonság egyre inkább kooperatív jelleget ölt, hogy az államok kölcsönösen növeljék a bizalmat és megakadályozzák az agressziót.

A politikai szektorban az államok belső természetükből adódóan nem egyformák, a biztonságot az állam intézményeinek működőképessége jelenti. Az elmúlt 15 évben a nemzetközi biztonságra nézve a legnagyobb kihívást pont a politikai intézményeik elégtelen működése, a gazdasági nehézségek, vagy az etnikai konfliktusok miatt összeomló államok jelentik, ami Buzan politikai szektorának a fontosságára hívja fel a figyelmet.

A gazdasági szektorban már nehezebb egyértelműen meghatározni az állam szempontjából, hogy mi fenyegeti a biztonságot. De világos, hogy a nemzetközi gazdasági folyamatok során keletkezhetnek olyan zavarok, amelyek negatívan érinthetik az összes többi szektort. Vagyis a

biztonságot a liberális elvek alapján kiépült, és az élet minden aspektusát átható nemzetközi gazdasági rendszer zavartalan működésének a fenntartása jelenti.

A társadalmi szektorban a különböző minták és motívumok alapján szerveződő társadalmi közösségek önazonossága és annak megőrzése a cél. Jelenlegi világunkban a civilizációk, nemzetek, etnikai közösségek, vallási csoportok, vagy törzsek olyan referenciacsoportoknak tekinthetők, melyek legfőbb célja a csoportot összetartó identitásnak a megőrzése, amely ha veszélybe kerül, akkor azt a csoport alapvető biztonsági fenyegetésékként éli meg.

A környezeti szektor nyilvánvalóan a környezetvédelmi problémák miatt jelent biztonsági fenyegetést. Tisztán látható, hogy a természeti környezetben végbement bármilyen változás közvetlenül érinti az emberek életfeltételeit. A környezeti problémák kezelésében korlátot jelent, hogy azok hatása nem mindig érzékelhető rövidtávon, és hogy a probléma okozója sok esetben nem egyezik annak kárvallottjával. Gondot jelent ugyanakkor, hogy hiába létezik az elméleti felismerés a környezetszennyezés súlyos hosszútávú következményeiről, a mindennapos politikai gyakorlat sok esetben nem veszi figyelembe azt.

A konstruktivista szemléletmódot követő szerzők kívánatosnak tartják, hogy a biztonsági elemzések a biztonság területének kiszélesítésén túl, a biztonság fogalmát vertikális irányba is elmélyítsék. Felfogásuk szerint a világpolitika mai eseményei egyértelműen indokolják a nem katonai jellegű aspektusok és a nem állami szereplők tevékenységének a szélesebb körű vizsgálatát. Ma már könnyen belátható, hogy nem csupán az államok határozzák meg a nemzetközi kapcsolatokat, és a nemzetközi rendszer hatása sem csak materiális jellegű. A nemzetközi rendszer egyben egy kulturális felépítmény is, amely hatással van az egyes társadalmi egységeken keresztül arra az identitás formálódására, amely végső soron az államok külpolitikai cselekedeteinek az arculatát kialakítja.

A katonai szektorban jelentkező kihívások

A hidegháború után egyértelművé vált, hogy a biztonsági szektor számos kérdésre nem képes megfelelő választ adni, ezért átalakításra szorul. Nem szerencsés azonban a 21. század fenyegetéseit új típusú biztonsági kihívásoknak nevezni, habár az vitán fölüll áll, hogy jelenlegi világunkat fenyegető veszélyek számos eddig nem létező problémát is fölvetnek. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a nemzetközi és magyar szakirodalomban is divatos szóval új típusú kihívásoknak nevezett veszélyek nem új keletűek, azok kisebb-nagyobb mértékben végig kísérték a nemzetközi kapcsolatok történetét. Azt azonban el kell ismerni, hogy mindezen problémák sokkal intenzívebben jelennek meg, és a globalizált világban egyre közvetlenebb fenyegetésként manifesztálódnak. A nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, de természetesen a konvencionális fegyverek, terjedése is, a regionális konfliktusok is direkt módon fenyegetik a világ minden államát. A nem állami szereplők által kiváltott fenyegetések mellett ugyanakkor még mindig számolni kell az államok világából kiinduló veszélyforrásokkal is, elég itt említeni például Iránt, Kínát, vagy Pakisztánt. Ezen felül egyre erőteljesebben jelentkeznek a kudarcot vallott államok problémája. Gyakorlatilag azt lehet mondani, hogy minden biztonságpolitikai kihívás többé-kevésbé összekapcsolódik a nem működő államokkal.

A katonai szektort említve alapvető változás, ami az 1990-es évek óta egyértelművé vált, hogy ebben a szektorban jelentkező kihívások aszimmetrikusak, a háborúk képe alapjaiban változott meg. Az államok átalakulása egyben azt is jelenti, hogy Clausewitz-i értelemben vett, modern háborúk kora lejárt. A hadviselés forradalma jelenti az átmenetet a modern és a poszt-modern háborúk között. Mary Kaldor a háború megváltozott feltételei alapján a hadviselés három típusát különbözteti meg. Kaldor a „hálózati hadviselés” fogalmával igyekszik leírni azt a folyamatot, ami a felbomló, nem működő államok által keltett biztonsági vákuumban megy végbe. Az összefüggő

társadalmi, gazdasági és politikai hálózatok miatt a konfliktusoknak jóval az ország határain túlmutató hatásai vannak. Ezen konfliktusok politikai jellege, amely képes a társadalmat mobilizálni, az ami háborúként definiálja a problémát. A „hálózati hadviselés” legfenyegetőbb oldala, hogy képes az erőszak kultúráját konzerválni a társadalomban, sőt vallási fundamentalizmussal párosulva terjeszteni is azt. Elég utalni például a Pakisztánban, vagy Afganisztánban működő medreszékre, és a feltételezett kapcsolatra az új évezredben bekövetkezett terrortámadások között. Kaldor második kategóriaként említi a „távolsági hadviselést”, amely gyakorlatilag egy kockázat áthárító megoldás. A poszt-modern hatalom biztonsági kockázatot észlel abban a hatalmi vákuumban, amely az államok felbomlása miatt keletkezett, ezért a saját érdekeit követve beavatkozik. De a poszt-modern társadalmak toleranciája rendkívül alacsony a háborús áldozatokat tekintve, így az interveniáló fél igyekszik a háborúját nagy távolságból megvívni és a tényleges harci cselekményeket egy helyi szövetséggel kiviteleztetni. A NATO és a Koszovói Felszabadítási Hadsereg kapcsolata, vagy az afganisztáni „Operation Enduring Freedom”-ban szervesen közreműködő Északi Szövetség a két legtisztábban megjelenő példája ennek a hadviselési modellnek. A háborúk, vagy a hadviselés harmadik típusát a neo-modern háborúk jelentik Kaldor elméletében. Azok az országok, melyek ezt a hadviselési formát követik, egy Clausewitz-i értelemben vett hagyományos konfrontációra számítanak. Maga a szerző Oroszországot említi példaként, amivel szemben azért mindenképpen kritikaként hozható fel, hogy pont Oroszország az, amely a Szovjetunió felbomlása óta folyamatosan vívja a saját „új háborúit” a Kaukázus térségében. De szintén itt említhető Irán, aki hagyományos államok közti konfrontációra épít biztonságpolitikájában, ami magyarázza, hogy miért törekszik atomhatalommá válni.

Az „új háború” elmélet ugyan tartalmaz logikai buktatókat, de gyakorlatilag lezárja a „nagy háborúk” elméleti korszakát. A 2001. szeptemberi terrorista merényletek, és a közvetlen reakcióként következő afganisztáni háború, arra hívták fel a figyelmet, hogy a 21. század a territóriumhoz kevésbé köthető fenyegetésekről és az arra adott válaszokról fog szólni. A katonai szektorban jelentkező aszimmetria nem csupán kihívás, hanem egy létező jelenség, amely egyszerre jelent sebezhetőséget és eszközt minden nemzetközi szereplő számára. Az igazi problémát az jelenti, hogy a jelenlegi biztonsági rendszer segítségével nem kezelhető. Az aszimmetria mára kilépett a szigorúan vett hadviselés fogalomköréből, és ez az a jelenség, ami miatt a fejlett országok társadalmi is fenyegetetté válnak a kihívások által. A lehetséges „worst-case scenario” szerint a legfenyegetőbb probléma a 21. században a terrorizmusnak és a tömegpusztító fegyverek proliferációjának az összekapcsolódása. Mindezt többek között a Javier Solana féle 2003-as Európai Biztonsági Stratégia is kiemeli. Az aszimmetria ott jelenik meg, hogy premodern politikai szereplők, azaz a nem működő államokat „telephelyként” használó terrorista csoportok, posztmodern fegyverekhez juthatnak, amelyek alapvetően azzal a céllal készültek, hogy racionális államok használják fel őket racionális célok érdekében. Már amennyire egy tömegpusztító fegyver használata racionálisnak nevezhető egyáltalán. Valós veszélyként a biológiai, kémiai és radiológiai fegyverek jöhetnek számításba ebben a kontextusban, mivel egyértelmű, hogy egy terrorista csoport nem fog használható nukleáris technológia birtokába jutni. Ennek több oka is van, egyrészt nukleáris robbanóanyag előállítására nem olcsó, másrészt az előállításához szükséges technológiai infrastruktúra és szakértelem nem férhető hozzá a polgári felhasználásban. Számos nemzetközi intézmény és konvenció már az előállításához szükséges alapanyagok beszerzését is kontrollálja, ezért még a nukleáris ambíciókkal rendelkező államok, mint Irán, vagy Észak-Korea sem képesek észrevétlenül nukleáris fegyvereket előállítani. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy a nukleáris fegyver előállítása sem jelenti még, hogy azt annak elkészítője utána használni is fogja tudni. Nem túl valószínű, hogy egy terrorista csoport nukleáris fegyver használatára törekedne, mivel a költség-eredmény reláció számukra azt értelmetlenné teszi.

A „szegény emberek” atombombái a biológiai, kémiai és radiológiai fegyverek, amelyek potenciálisan terrorista felhasználású pusztító eszközzé válnak, válhatnak. Új jelenség a nemzetközi

terrorizmussal kapcsolatban, hogy a terrorszervezetek ma már, köszönhetően a fundamentalista ideológiájuknak, nem töreksenek a lakosság szimpátiájának a megnyerésére, ezért nem válogatnak a célpontok között. A lehetséges célpontok ezért egyértelműen polgári és nem katonai létesítmények, ami miatt még korlátozott számú áldozat vagy kis mértékű fizikai pusztítás esetén is nagy pszichológiai hatással jár minden ilyen jellegű támadás. További problémát jelent, hogy ilyen fegyverek előállítását sokkal nehezebb kontrollálni, mivel mind az előállításához szükséges technológia és szakértelem, mind a felhasznált alapanyagok duális felhasználásúak, azaz nem egyértelműen pusztító célzatúak, és jelen vannak a mindennapi civil életben. Például egy egyszerű petárdákat gyártó üzem alkalmas kémiai fegyverek előállítására is, illetve a gyógyszergyártásban felhasznált eszközök és technológiák bármikor lehetővé teszik biológiai fegyverek előállítását is. Valamivel nehezebb a terroristák helyzete az úgynevezett „piszkos bombák” azaz a radiológiai fegyverek esetében. Azonban a Szovjetunió felbomlása együtt járt azzal is, hogy a különböző harcászati atomfegyverek őrizetlenül maradtak az elszakadt volt tagköztársaságokban, akiknek sem pénze, sem eszközrendszere nincs azok megsemmisítésére. Az igazi fenyegetést ezen felül az jelenti, hogy pontosan nem is lehet tudni, hogy mennyi ilyen jellegű fegyverről van szó. A probléma komolyságát jelzi, hogy az FBI minden évben helyzetértékelést végez, amely szerint az Al-Kaida, a Hezbollah és a kolumbiai FARC is biológiai, kémiai és radiológiai fegyverek beszerzésére és használatára törekszik. Ezek a szervezetek mindkét alapfeltétellel rendelkeznek a „sikerhez” vezető úton: laboratóriumokat tudnak fenntartani egy-egy nem működő állam területén, és rendelkeznek megfelelő anyagi erőforrásokkal, ami a fegyverek előállításához szükséges.

Nehezen kategorizálható, de szintén új formában jelenik meg a nemzetközi szervezett bűnözőcsoportok által keltett fenyegetés. Jelen tanulmányban csak egyetlen aspektusával szeretnék foglalkozni a problémának, nevezetesen a terrorizmus és a szervezett bűnözés között kialakuló egyre szorosabb együttműködéssel. A különböző maffiacsoportok önmagukban is fenyegethetik egy-egy állam biztonságát, de mivel alapvetően gazdasági motiváció vezérli cselekedeteiket, valójában a kriminológia és nem a biztonságpolitika témakörébe tartoznak. Azonban egyre inkább megfigyelhető az a trend, hogy a terrorista csoportok együttműködést kezdeményeznek különböző területeken a bűnözői csoportokkal, egy, hogy annak infrastruktúráját használják, kettő, hogy saját tevékenységüket finanszírozzák. Az együttműködésnek tehát valójában egyszerű technikai okai vannak, vagyis hiába térnek el a célok a két csoport esetében, az alkalmazott módszerek, amellyel azt elérni igyekeznek, egyre inkább megegyeznek. Léteznek bizonyos faktorok, amelyek kedveznek a szervezett bűnözés és a terrorizmus összefonódásának, ilyenek többek között az állam kudarca, azaz a „rossz kormányzás”, az etnikai, vallási törésvonalak mentén mélyen megosztott társadalom, növekvő jövedelmi különbségek a társadalmon belül, túlszűfolt városok. A két csoport együttműködése elsősorban úgy alakul ki, hogy használják egymás „szolgáltatásait”, például hamis papírok beszerzése, vagy emberrablások során. A későbbiek során az együttműködés olyan intenzívvé válhat, hogy igazából nem lehet megkülönböztetni a két csoportot egymástól, erre Latin-Amerikában számos példa akad, elég csak a Kolumbiában tevékenykedő, már említett, FARC-ra gondolni. A nemzetközi bűnszervezetek problémája ezért jól láthatóan kilépett az egyes országok belügyének hatóköréből, mert ezen csoportok céljaik elérése érdekében terrorista eszközöket használnak, ráadásul a szimbiotikus együttélés során céljaik megváltoznak és transznacionális jelleget öltenek, mivel egyre több elemet átvesznek a terrorista csoport céljaiból. A transznacionalizálódó bűnözői hálózatok ilyen értelemben nem csak gazdasági és társadalmi dimenzióban jelentenek kihívást, mert segítséget nyújtanak a terrorszervezeteknek a működésükhöz. A terrorizmus ellenes stratégiák gyakran elhanyagolják ezt a tényt, pedig egyre nehezebb a két kihívást külön kezelni.

A politikai szektorban jelentkező kihívások

A politikai intézményrendszer stabilitása, gyakran használt kifejezéssel a „jó kormányzás”, a fenntartható politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés előfeltétele. Az egyes államok számára

észlelhető legjelentősebb kihívás ebben a szektorban pont a politikai intézményrendszer instabilitásából fakad. A kudarcot vallott államok elsődleges ismérve, hogy valamiféle zavar folytán a politikai szektor működésképtelenné vált, ami az összes többi szektorban kihívásként jelentkezik. Jelen nemzetközi rendszerünk sajátos karakterisztikájához azonban az is hozzátartozik, hogy a nem működő államok problémája, főleg ha a következmények oldaláról vizsgáljuk, nem kezelhető csupán lokális problémaként. Az Egyesült Államok 2002-es nemzetbiztonsági stratégiája, erre a veszélyre egyértelműen felhívja a figyelmet: „Amerikát ma már nem a versengő, hanem a bukott államok fenyegetik [...] még a leggyengébb államok és kis csoportok is rendelkeznek az erővel, hogy katasztrófális csapást mérjenek akár a legnagyobb nemzetekre is.” A politikai intézmények instabilitása ugyanakkor könnyedén regionális problémává nőhet, mivel a nem működő államok potenciálisan magukban hordozzák a politikai összeomlás veszélyét, amely könnyedén tovagyűrűzhet, tekintve, hogy a gyenge államiság problémája bizonyos földrajzi régiókban koncentráldódik.

A politikai intézményrendszert figyelembe véve alapvető kérdésként jelenik meg, hogy az adott állam demokratikus-e. A demokrácia definíció szerint az emberek uralmát jelenti, azaz minimális követelmény, hogy legyenek többpárti szabad választások. Azonban mindez nem ér semmit, ha az emberek jogait, személyes szabadságát a demokratikus keretek között megválasztott vezetők nem védik, sőt ők maguk veszélyeztetik. A másik végtet szerint egy autoriter vezető lehet, hogy képes megvédeni az emberek alapvető jogait, amelyek a túléléshez elengedhetetlenek, de ha az emberek szabadsága pont a politikára nem terjed ki, akkor politikai szempontból nem feltétlenül lehet biztonságosnak nevezni ezt a rendszert. Magától értetődő módon a liberalizmus és a demokrácia nehezen képzelhető el egymás nélkül. A polgári szabadságjogok önmagukban mit sem érnek, ha gyakorlóik, azaz az emberek nem nyilváníthatják ki véleményüket a választások útján. A liberalizmus ugyan önmagában nem igényli a demokrácia létét, de elidegeníthetetlen módon igényli az emberek szuverenitását.

Demokratikus kormányzást a gyakorlatban bárhol létre lehet hozni, de nem minden társadalom képes annak működtetésére történelmi, politikai, gazdasági, vagy egyéb társadalmi okokból. A dekolonizáció bebizonyította, hogy a magára maradt államok nagy része életképtelen volt, és nem volt képes megteremteni azt a politikai környezetet, amelyben a demokrácia fejlődni tudott volna. A kifejtetlen politikai kultúra miatt, vagy a kommunikációs és infrastrukturális hiányosságoknak köszönhetően, az emberek nem képesek fenntartani a demokráciát. A mai világunkban a demokratizáló országok közel fele nem liberális, azaz a választások kimenetele csak egy illiberális demokrácia legitímálását jelentheti. Az ilyen országok hiába demokratikusak, az alapvető liberális normáknak nem felelnek meg, vagyis nem nevezhetőek jól működő államoknak.

Georg Sorensen, dán társadalomtudós, az államok három csoportját különböztette meg a politikai intézményrendszerük stabilitása, és jellemzői alapján. A 21. században globálisan megjelenő egyik legintenzívebb biztonsági kihívás, a nem működő államok léte, összhangban van a szerző által is jellemzett poszt-koloniális államok kategóriájával. Ezen államok közös karaktere, hogy a kormányzat gyenge adminisztrációs és intézményi struktúrával rendelkezik, ennek köszönhetően egészségtelen mértékben kell a gazdaságba beavatkozni, ha a bevételeit fenn akarja tartani; a jogrendszer a kényszerítő eszközökön és nem a törvényeken alapszik, de az állam elveszítette, vagy soha nem is rendelkezett vele, az erőszak alkalmazásának a monopóliumát; a társadalmat, vagy a „nemzetet” vizsgálva megállapítható, hogy a helyi, etnikai közösségek szerepe, a lakosság életének szervezésében, abszolút dominanciával rendelkezik, ami a rendkívül alacsony állami legitimitással is magyarázható; az állam nem rendelkezik koherens és kifejlett nemzeti gazdaság felett, ami kiinduló pontja és egyben következménye az ország világgazdasági függőségének.

Francis Fukuyama is rámutat, hogy a hidegháborút követő nemzetközi rendszer legsúlyosabb fenyegetése az államkudarcok problémaköre, mert a gyengén teljesítő államok instabilitást

generálnak az egész nemzetközi rendszerben. A megállapítással nem lehet vitatkozni, mert a nemzetközi rendszer legsürgősebben megoldandó biztonsági kihívásai ezekhez az államokhoz kapcsolódnak. A bukott, vagy gyengén teljesítő államok igazából nem egyszerűen eltűnnek a nemzetközi kapcsolatok porondjáról, hanem egy hatalmas vákuumot hoznak létre, amely magába szippantja az ország közvetlen környezetét is, így egy regionális válságot generálnak. Mivel a kormányzat elveszítette a képességét, hogy mobilizálja a lakosságot, „alternatív” hatóságok felemelkedésére nyílik lehetőség. Számos példa hozható fel: Szomáliában a központi hatóság összeomlásának egyenes következményeként, különböző hadurak kezdték kizsákmányolni az országot, sőt a külföldi segélyek megszerzéséért is harcba szálltak egymással. Az al-Kaida gyakorlatilag túszul ejtette Afganisztánt a tálib rendszer idején, kiterjedt bázist épített ki ott magának, és számos állami funkciót gyakorolt az általa birtokolt, bitorolt területeken.

A gazdasági szektorban jelentkező kihívások

A gazdaság biztonsága súlyponti tényezőként jelenik meg minden állam biztonságpolitikájában. Ez magától értetődő, hiszen ebben a szektorban realizálódó eredmények jelentik az állam működéséhez elengedhetetlenül szükséges gazdasági, pénzügyi alapot és eszközöket. A fenntartható gazdasági növekedésre való törekvés jelszava minden politikai stratégiában megjelenik, de pont emiatt a gazdasági szektorból fakadó biztonsági kihívások megértése nem teljes. A többi szektorhoz hasonlóan a gazdaság területén is alapvetően kétféle, vagy inkább irányú fenyegetéssel kell szembenézni. Az egyik a premodern államiság egyik mellékhatásaként jelenik meg, vagyis, hogy a nem működő politikai intézményrendszer miatt a gazdasági rendszer is összeomlik, hiszen a makroökonómiai jellemzők nem szakíthatók el azok mikroökonómiai alapjuktól, vagyis a politikai feltételektől. A másik végletet pedig a posztmodern államok jelentik. A nyugati társadalmak függővé váltak a mindennapi rutint tekintve a technológiától. A két problémakör igen érthető módon nem független egymástól, mert a mai világunk egyik fontos jellemzője, hogy semmilyen esemény hatása sem korlátozódik kizárólag a lokális környezetre, hanem a kisebb-nagyobb mértékben minden más államra, nemzetközi szereplőre hatással van. Az interdependens nemzetközi viszonyok közepette nyilvánvaló, hogy egy nem működő állam gazdasági összeomlása beláthatatlan következményekkel jár. Jelen tanulmányban nem szeretnék minden olyan problémával foglalkozni, amely a gazdasági szektorban azonosítható, hiszen a téma rendkívül komplex, és önálló tanulmányok, tanulmánykötetek jelentek meg róla. Ehelyett csak az energiaforrások biztonságával foglalkoznék. Természetesen a téma megjelölése szubjektív, de az energiabiztonság kérdéskörében tükröződik a gazdasági biztonság komplexitása.

Az energia biztonsága nem csak a fizikai túléléssel lehet összefüggésbe hozni, hanem a társadalom jólétének fenntartása, esetleg növelése kapcsán is felmerül. Az energiaforrásokhoz való hozzáférés a történelem során mindig is előkelő helyen szerepelt a háborút kiváltó indokok között, ezen felül az is bebizonyosodott 1973-ban, hogy az energiaforráshoz való hozzáférés korlátozása milyen hatékony fegyver lehet akár gyenge, vagy kicsi államok kezében is. A probléma tehát nem új keletű, azt azonban tisztán kell látni, hogy ebben a században minden bizonnyal ki fog éleződni a harc az erőforrásokért, tekintve, hogy a bolygónkon rendelkezésre álló készletek végesek, és még a legoptimistább jóslatokban is megjelenik a globális kollapszus lehetősége. Ebből a szempontból mindenképpen a kőolaj és a földgáz tekinthetők stratégiai nyersanyagoknak, mivel a Földön rendelkezésre álló készletek, a jelenlegi fogyasztási trendekből következően, még ebben az évszázadban ki fognak merülni. A beszerzési források leszűkülése érthető módon együtt jár a termelők piaci erejének növekedésével és a fogyasztók függőségének fokozódásával. A termelő országokban megjelenő politikai instabilitás tovább bonyolítja a helyzetet, mint azt Irán is jól példázza. A megbízható piac ugyanakkor mindkét félnek érdeke. A fogyasztó országok szempontjából a kiszámítható termelési trendek, a biztosított hozzáférés és a mérsékelt árak jelentik

ebből a szempontból a gazdasági stabilitás és növekedés feltételét. A termelő országok számára pedig ugyanúgy elengedhetetlen a piac stabilitása, ami kiszámíthatóvá teszi a keresleti viszonyokat. A biztonságos infrastruktúra, azaz a termelés és a fogyasztás helyszíne közötti biztonságos szállítás pedig szintén mind a termelők, mind a fogyasztók közös érdeke. A kérdés különös aktualitást kap, amikor arra gondolunk, hogy a napokban éles vita megy Európában az épülő gázvezetésekről.

Az energiaellátás biztonságát fenyegeti számos tényező, különösen, ha az olajra, vagy a földgázra gondolunk. A termelő régiókban, a Közel-Keleten, Nigériában, vagy Venezuelában, a politikai helyzet stabilitása igen megkérdőjelezhető. Mivel ezekben a országokban szinte az egyetlen bevételi forrást jelenti a szénhidrogének kitermelése és eladása, a hajlandóság a hosszú távú gondolkodásra igen kicsi, hiszen nem nagyon van más alternatíva, mint rövid távon minél nagyobb nyereséget elérni a kereskedelemről. Európa, de szinte a fejlett országok mindegyike, különösen kiszolgáltatottak, hiszen mind a földgáz, mind a kőolaj tekintetében rászorulnak az instabil régiókból történő importra. A termelési helyszínek és a szállítási útvonalak is rendkívül sebezhetőek, egy politikai, gazdasági, de akár egy előre nem látott természeti katasztrófa is beláthatatlan következményekkel járhat. A jövőkép sem túl rózsás Európa számára. A függőség tovább fog növekedni, mert a saját európai, elsősorban norvég és brit források tíz éven belül kimerülnek. Ezen felül pedig Európa súlya a termelők exportjában csökken, mert a fogyasztás súlypontja átkerült keletre, Kínába és Indiába. A probléma mindezzel csupán annyi, hogy a globális fejlődési mintákat figyelembe véve a fogyasztás bővülésének az üteme jóval meghaladja a termelésbe bevonható újabb források számát, hiszen azok végesek. Európa számára további kockázatot jelent a szállítás biztonsága is, mint azt már fentebb is említettem, mint biztonsági kihívást. Törökország mint tranzit ország szerepe ezért mindenképpen felértékelődik, azaz Törökország gazdasági és biztonságpolitikai szempontból is kulcspozícióba került Európa számára, vagyis Törökországnak akkor is különös figyelmet kell szentelni, ha nem az uniós tagság szempontjából közelítjük meg a kérdést.

A gazdasági szektor biztonsága nem korlátozódik le szigorúan az energiaellátás biztonságára, vitathatatlanul ide tartozik még az eladósodás, a segély-függőség, vagy az egyenlőtlen kereskedelmi viszonyok kérdésköre is. Az energiabiztonság azonban az a jelenség, amely mind rövid és hosszútávon a legélesebben megmutatja a globális egymásrautaltságot, vagyis, hogy politikai, katonai, vagy gazdasági szempontból erős államok sem érezhetik magukat biztonságban, hiszen kiszolgáltatottak a termelőknek, akik általában kicsi és gyenge intézményekkel rendelkező államok.

A társadalmi szektorban jelentkező kihívások

A társadalmi problémák biztonságpolitikai szintre emelése nem meglepő a 21. században. A világ konfliktusainak, és ezen konfliktusokban áldozatainak a 90%-a nem az államok közötti ellenségeskedésnek az eredménye. Az államokon kívüli anarchia, a nemzetközi rendszer átalakulásával párhuzamosan fokozatosan átkerül az államok világából az államokon belülre. A helyzet különösen kényes, és megoldást követel, mert a jelenlegi nemzetközi jogi szabályozás, és eleve a kiépült biztonsági felépítmény, élén az ENSZ-el és a NATO-val, nem igazán képes választ adni ezekre a kihívásokra. A hidegháború vége után megerősödtek a szecesszionista mozgalmak, ami arra hívta fel a figyelmet, hogy a megosztott társadalmakban potenciálisan ott rejlik a konfliktus lehetősége.

Afrika, vagy Ázsia „bukott államaiban” az emberek élete van veszélyben, mindez pedig azt jelzi, hogy maga az állam működésképtelen. Az emberek biztonságának védelme alapvetően az állam feladata lenne, és a társadalmi problémák pusztító humanitárius következményeit látva, az 1990-es évek óta a humánbiztonság egyre fontosabb helyet követel magának a biztonságpolitikai napirenden. A humán biztonság legalább hét dimenziót foglal magába. Az ember akkor van biztonságban, ha nem kényszerül arra, hogy egész életében a szegénységi küszöb alatt éljen, ha

biztosított számára a megfelelő minőségű és mennyiségű táplálék, ha lehetősége van egészséges környezetben élni, ha lehetősége van igénybe venni az alapvető egészségügyi szolgáltatásokat, ha biztosított a személyes szabadsága, a helyi közösségének a szabadsága, amelyben él, és ha rendelkezik az őt elvileg megillető alapvető politikai szabadságjogokkal.

Visszatérve a hidegháború kérdésre tisztázni kell, hogy a Szovjetunió felbomlása önmagában még nem volt a véres polgárháborúk kiváltó oka. Az etnikai, nemzeti ellentétek folyamatosan jelen voltak a multinacionális államokban, így a Szovjetunióban is, de azok rejtve maradtak a bipoláris hatalmi politika miatt. A szocialista berendezkedésű államokban egyébként is törekedtek arra, hogy a nemzeti, etnikai kötődések mellett, fölött megjelenjen egy egységes szocialista identitás. A társadalmon belül a konfliktus azonban sohasem tűnt el teljesen, csak rejtve maradt a külvilág számára. Az etnikai sokszínűség önmagában nem kellene, hogy konfliktushoz vezessen, a problémát az jelenti, ha valamelyik társadalmi csoport kezében nagyobb politikai, gazdasági hatalom összpontosul, mert akkor nagy a valószínűsége annak, hogy a társadalmi törésvonalak mentén szerveződő különböző csoportok harcba szállnak a hatalom megszerzéséért, illetve megtartásáért. Több szerző is arra hívja fel a figyelmet, hogy a társadalmi biztonságot leginkább az állami intézmények gyengesége fenyegeti. Ez a magyarázat érthető, hiszen, ha az állam intézményei, amelyek pont a konfliktusok moderálását segítenék, nem, vagy elégtelenül működnek, akkor gyakorlatilag semmilyen erő sincs, ami megakadályozná a társadalmi konfliktus eszkalálódását. Az állam feladata többek között, hogy a társadalom által megtermelt érték újraelosztásán keresztül igazságos társadalmi viszonyokat teremtsen, vagy, hogy a közszolgáltatások révén biztosítsa a társadalom számára azokat a javakat, amelyek a társadalom békés életéhez elengedhetetlenek, mint a közbiztonság, a honvédelem, az egészségügyi rendszer, vagy az oktatás. A társadalmon belüli jövedelmek eltérése még a fejlett államokban is gyakran konfliktushoz vezet, és érthető módon mindez egy fejlődő országban még élesebben jelenik meg, a luxuscikkeket vásárló elitcsoportok és a mindennapi megélhetésért küzdő, napi egy dollárnál kevesebből tengődő tömegek között. A helyi vezetők igen gyakran igyekeznek a problémát egyszerű gazdasági problémaként feltüntetni, azonban mindez mindig összekapcsolódik más törésvonalakkal, azaz a gazdasági és a társadalmi törésvonalak ezekben az országokban általában korrelálnak.

Fareed Zakaria korszakalkotó tanulmányában rámutatott, hogy a valóságban a demokrácia nem a béke és harmónia eszköze, sőt igen gyakran éppen ellenkezőleg például a szélsőséges nacionalizmus kiváltója, azaz a társadalom problémáira nem feltétlen jelent gyógyírt. Egy demokráciában a politikusok mindig a szavazatokért versengenek, és egy kiforratlan, fejlődőben lévő társadalomban a legkézenfekvőbb megoldás, ha a politikusok a létező törésvonalakra építenek szavazatszerzési stratégiájuk kialakítása során. Azonban pont emiatt a mélyen megosztott társadalmakban, a demokrácia következtében inkább megerősödnek az etnikai, vallási, vagy faji törésvonalak. Mindez azonban még nem igazolja, hogy a demokrácia terjesztése értelmetlen lenne, de szükség van más faktorokra is. Megoldásként felmerül a különböző társadalmi csoportok bevonása a hatalomba, ami kielégítheti ezen csoportok vezetőinek a hatalomvágyát. A hatalom megosztása azonban kétélű kard, amit a témában kibontakozott politológiai vita is tükröz. Hiszen lehet bármilyen tökéletes a tervezett alkotmány, ha a helyi politikai erők ex ante nem egyeznek meg, vagy ex post nem képesek az alkotmánynak érvényt szerezni.

A környezeti szektorban jelentkező kihívások

A környezeti szektorban minden olyan emberi tevékenységet figyelembe kell venni, amely valamilyen módon és mértékben hatással van a természeti környezetre. A bolygónk alapvetően túlnépesedett, ez vitán felül áll, azt azonban nem tudjuk, hogy az emberi tevékenység, a természeti környezet kizsákmányolása mikor éri el azt a pontot, amikor már nincs visszaút. Csak egy egyszerű

példát említve: mennyi kínai autótulajdonost bír el a Föld? A környezettudatos fejlődés ma már a politikai agenda része, ennek ellenére megújuló módon olyan konfliktusok indulnak ki a jövőben ebből a szektorból, amelyek minden másra is hatással lesznek, ilyenek például az ivóvíz források megszerzéséért kitörő háborúk.

A környezeti szektorban észlelhető kihívások természetüktől fogva államok felett, globálisan jelentkeznek. A természeti környezet megővésének feladata az államok felelőssége, mind a premodern, mind a posztmodern államokat tekintve, hiszen bizonyosan ez az a terület, ahol semmilyen más spontán erő nem képes a megoldást megtalálni. Vagyis a piac nem képes környezettudatos fejlődésre, azt az államnak kell megtennie. A globális klíma megváltozása pontosan egy olyan terület, amely azt mutatja, hogy a környezeti szektorban jelentkező problémák megoldása, de akár csak az enyhítése minden állam, minden ember közös cselekedetét igénylik. Az 1990-es években felgyorsult globális felmelegedés elsősorban az emberi tevékenységnek a következménye, de a beláthatatlan jövőbeli következmények miatt extrém bizonytalanság forrása. A klímaváltozás a fizikai környezet átalakulása miatt számos társadalmi és politikai mellékhatással jár: az ivóvízhiány minden bizonnyal államok közötti és államokon belüli konfliktusok forrása lesz; a mezőgazdasági termelékenység romlása érthetően a társadalmi feszültségek növekedésének a kiváltója; a megváltozott éghajlat egyben azt is jelenti, hogy a trópusi betegségek egyre északabba is megjelennek; az időjárási viszonyok extrém ingadozása pedig értelemszerűen a humánbiztonságot is fenyegeti. A probléma által leginkább érintett térségek értelemszerűen a túlnépesedett szegény régiók, elsősorban Dél-Kelet Ázsiában. 2007 márciusában Jakarta jelentős részét elöntötte a víz, miután a lesett hatalmas mennyiségű csapadékot a környező folyók nem tudták elszállítani. De nem szabad elfelejteni, hogy a fejlett világ sem védett, amit a Katrina hurrikán pusztítása jelzett. A klímaváltozás potenciálisan felerősíti az állam kudarcának hatását, vagy éppen hogy hozzájárul az állam bukásához. Természetesen ebből a szempontból legveszélyeztetettebbek a szegény, elmaradott államok. A klímaváltozás egyéb kockázati tényezőkkel kölcsönhatásban, mint például etnikai, vallási feszültségek könnyen véres fegyveres konfliktusokhoz vezet. A természeti, humanitárius katasztrófák kezelése is nemzetközi összefogást igényel, mert az előrejelzések szerint a természeti katasztrófák áldozatainak száma a következő évtizedekben hatványozottan nőni fog, közel hatszorosa lesz a fegyveres konfliktusok áldozatainak. A klímaváltozás által leginkább fenyegetett országok, a már említett, nem működő, vagy gyengén teljesítő államok. Ennek oka vagy a gyenge intézményrendszer következményeként jelentkező képességihiány, ami megakadályozza a felkészülést a katasztrófahelyzetek megelőzésére és kezelésére. Illetve az antidemokratikus politikai berendezkedés eleve csökkenti a kormányzat hajlandóságát arra, hogy pénzt áldozzon a felkészülésre. Jó példa erre, ha összehasonlítjuk Indiát és Mianmart: a szökőár katasztrófa után az indiai hatóságok mindent megtettek, hogy valahogyan elkerüljék a további humanitárius katasztrófát, amivel a helyzet fenyegetett, ezzel szemben, az akkor még Rangoonban székelő mianmari kormány nem engedte be országába a külföldi hatóságokat és még halálos áldozatok számáról sem adott ki hivatalos tájékoztatást.

Véleményem szerint a környezeti szektorban legélesebben az ivóvíz, az ahhoz való hozzáféréssel kapcsolatban alakulnak ki a legélesebb konfliktusok a 21. században. Az emberi fogyasztásra alkalmas víz egyértelműen a stratégiai nyersanyagok sorába emelkedett. A világ növekvő népessége és a modernizálódó, globalizálódó társadalmak és fogyasztási szokások következtében a vízgazdálkodás is átalakult a vízigény növekedése miatt. A víz alapvetően megújuló energiaforrásnak számít, de a víz mennyisége az éghajlatváltozás miatt folyamatosan csökken. A vízkészletek eloszlása pedig egyenlőtlen: ma a statisztikák tanúsága szerint közel a Föld lakosságának kétharmada nem jut megfelelő minőségű, vagy mennyiségű vízhez. Az előrejelzések alapján pedig húsz éven belül közel 2,5 – 3 milliárd ember fog szenvedni olyan súlyos vízhiányban, ami a megélhetést veszélyezteti. Mindez pedig értelemszerűen a „vízmenekültek” számának rohamos növekedését, ezzel kapcsolatban pedig a fegyveres konfliktusok számának növekedését

eredményezi. Annak ellenére, hogy a vízkonfliktus alapvetően közel-keleti és észak-afrikai probléma, a következmények Európát is direkt módon befolyásolják, például az illegális migráció tömegessé válásával, amit Málta, vagy Spanyolország már ma is a saját bőrén érzékel. Tipikus válsággócok már ma is a Nílus országai, a Tigris és az Eufrátesz vízgyűjtője, a Csád tó, és az Aral tó környezete, illetve Izrael teljes területe, tekintve, hogy az édesvizet szolgáltató folyók Izraelen kívül erednek. Érdekes kérdés, hogy miért pont a víz lesz a 21. században az egyik legfontosabb környezeti probléma. A válasz viszonylag egyszerű: a víz a létfenntartás eszköze és nincs alternatívája, a korlátozott források miatt pedig hiába megújuló erőforrásról van szó, az államok közötti viszonyokban nulla összegű politikai játszmaként jelenik meg. A fenyegetést fokozza, hogy nincs egységes nemzetközi szabályozás a kérdésben, illetve nem alakult ki intézményesült nemzetközi együttműködés a vízgazdálkodást tekintve. Kizárólag a vízért még soha nem folytattak háborút a történelem során, de a jövőben ez a tendencia minden bizonnyal meg fog törni, és a nem működő államiság egyéb következményeivel összekapcsolódva a vízhiány lesz az egyik legfontosabb megoldandó feladata a nemzetközi közösségnek. Már az 1990-es években több szempontból is megmutatkozott, hogy a víz fölött uralom is célként jelenhet meg egy olyan konfliktusban, aminek alapvetően nem a vízhiány a kiváltó oka: Szomáliában a véres polgárháború során bevett taktika volt, hogy az ellenséget megfosszák ivóvíz forrásától, de szintén ezt alkalmazták a szerbek Szarajevó ostroma során a várost védőkkel szemben.

A tradicionális biztonságfelfogásban mind a környezeti szektor, mind a víz „soft” problémaként kezelt kérdések. Ennek ellenére még a realista gondolkodók is elismerik, hogy mindezek vagy eszközei, vagy forrásai lehetnek fegyveres konfliktusoknak, amelyet már ők is biztonságot fenyegető tényezőnek ismernek el.

Záró gondolatok

A hidegháború vége és a Szovjetunió felbomlása után a nemzetközi rendszer alapjaiban változott meg. Az átalakulás valójában egy kettős folyamat, amely még mindig tart: az államok primátusára épült rendszer felbomlóban van, mivel számos nem állami szereplő jelent meg a nemzetközi politika porondján, és ezzel párhuzamosan számos biztonsági kihívás felerősödött, amelyre a fennálló biztonságpolitikai intézményrendszer nem képes választ adni. A két folyamat intenzitását és egymásra hatását a globalizálódó nemzetközi politikai, gazdasági és társadalmi kapcsolatok is felerősítik. Az államok világának átalakulásából, felbomlásából fakadó kihívásokra és fenyegetésekre a jelenlegi biztonsági architektúra eszközrendszerével nem vagyunk képesek választ adni, és talán ez a tény az, ami miatt annyian foglalkoztak mostanában az „új típusú” biztonsági kihívások természetével, okaival és az arra adható válaszokkal. A problémakör természetesen rendkívül fontos, amit az is mutat, hogy jelen tanulmánynak is ez a témája, de számos közhelyeszerű leegyszerűsítés is megtalálható a téma szakirodalmában. A biztonságot fenyegető kihívások attól, hogy jelenleg érzékeljük őket, és hogy az előrejelzések szerint a jövőben is fenyegetést fognak jelenteni, nem magától értetődően „új típusúak”. A terrorizmus jelensége már az ókorban is létezett, habár az igaz, hogy ma már egy terrorista cselekedetnek akár globális következményei is lehetnek, azaz a következmények súlyossága mindenképpen megnövekedett. A terroristák által használt eszközök már tekinthetőek újaknak, de mindez nem egyszerűen a nemzetközi rendszer átalakulásából fakad, hanem a fejlődő technológiáktól. Mindezzel csupán azt szerettem volna hangsúlyozni, hogy, habár a 21. század kihívásainak jelentős többsége megújult formában és intenzitással jelentkezik, a nemzetközi struktúra átalakulása mégsem azok kizárólagos kiváltó oka, hiszen a problémák már korábban is léteztek.

A biztonsági kihívások különböző szektorok szerint történő kategorizálásával igyekeztem azt a tényt bemutatni, hogy a biztonsági problémák az élet minden területére hatással lehetnek. A kategorizálás szubjektív volt, igazából csak azt szolgálta, hogy a különböző formában megjelenő

kihívásokat valamilyen módon szét lehessen választani. Egy-egy kihívás természetéből fakadóan több szektort is érint, ezért igyekeztem mindegyiket a karakterére legjellemzőbb helyen elemezni. A kihívások elemzése során természetesen nem törekedtem átfogó, minden problémát megemlítő elemzés elkészítésére. Célom csupán az volt, hogy az egyes szektorokban véleményem szerint legfontosabb problémákat megemlítssem, és azokat röviden elemezzem. Az elemzés akár felületesnek is tűnhet, ha az olvasó figyelmen kívül hagyja, hogy az elemzés elkészültének alapvető célja az volt, hogy a biztonság különböző dimenzióinak egyenrangúságát bemutassa illetve az ott észlelhető legjelentősebb problémákat taglalja. Ilyen értelemben a nemzetközi politikai rendszer legfontosabb problémái, legfenyegetőbb kihívásai: a katonai szektorban a nemzetközi terrorizmus és tömegpusztító fegyverek proliferációjának, valamint a szervezett bűnözésnek az összekapcsolódása; a politikai szektorban a gyenge demokráciák, az illiberális demokráciák és az autoriter rendszerek számának a növekedése; a gazdasági szektorban az energiaellátás biztonságának a garantálása; a társadalmi szektorban az egyre súlyosabb etnikai és vallási ellentétek; a környezeti szektorban pedig a klímaváltozás, vagy általában véve a természeti környezet kimerülésének a kérdése.

A különböző szektorok fontossága között nehéz egyértelmű sorrendet felállítani. Közkeletű vélekedés, hogy egy a katonai szektorban elszenvedett veszteség, vagy ott megjelenő fenyegetés elsőbbséget kell, hogy élvezzen a többivel szemben, mivel az minden többi szektort is rövidtávon érint. Ez a logika alapján rövidtávon a legfenyegetőbb kihívás a nemzetközi terrorizmussal összefüggő minden probléma. Hosszú távon viszont már nem ilyen egyértelmű a helyzet, amit a legjobban Tony Blair George Bushoz intézett híressé vált kérdése jellemez, ami állítólag a G8 2005 nyarán a skóciai Gleneaglesben tartott csúcstalálkozóján hangozott el. A brit miniszterelnök a kérdésében azt feszegeti, hogy mi értelme van egyáltalán a terror elleni háborúnak, ha az Egyesült Államok nem hajlandó együttműködni a Kyoto Egyezmény aláírásában, hiszen a klímaváltozás katasztrofális következményei miatt, a jövőben lehet, hogy nem lesz kit és mit megvédeni a terroristáktól.

Irodalomjegyzék

- BUZAN, Barry, 1991. *Peoples, States and Fears*. London: Harvester.
- DINAR, Slomhi, 2002. Water, Security, Conflict and Cooperation. *SAIS Review*, 23(2), pp 229-254
- HOMER-DIXON, Thomas F., 1995. Environment and Security. *International Security*, 20(3), pp 189-198
- HOUGH, Peter, 2004. *Understanding Global Security*. London: Routledge
- KALDOR, Mary, 1999. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- KISS J. László, 2002. Az „új terrorizmus”. In: Tóth Péter, szerk. 2002. *Válaszok a Terrorizmusra*. Budapest: SVKH, 39-56.
- KOBLENZ, Gregory, 2003. Pathogens as Weapons. *International Security*, 28(3), pp 84-122
- MATUS János, 2005. *A jövő árnyéka. Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétiünkre*. Budapest: A Pesti Csoport Kft.
- PARACHINI, John, 2003. Putting WMD Terrorism. *The Washington Quarterly*, 26(4), pp 37-50
- PARIS, Roland, 2001. Human Security. *International Security*, 26(2), pp 87-102

PICARELLI, John T., Shelley, Luis I., 2005. *Methods and Motives: Exploring Links Between Transnational Organized Crime and International Terrorism*. Hozzáférhető: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/211207.pdf> Letöltve: 2007. március 30.

POSEN, Barry R., 2002. The Struggle Against Terrorism. *International Security*, 26(3), pp 39-55

SORENSEN, Georg, 2001. *Changes in Statehood*. New York: Palgrave.

STEWART, Patrick, 2006. Weak States and Global Threats. *The Washington Quarterly*, 29(2), pp 27-53

SZEMERKÉNYI Réka, 2005. Piac vagy politika. Európai energiabiztonsági koncepciók. *Külügyi Szemle*, IV. évf. 3-4. szám

ZAKARIA, Fared, 1997. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, 76(6), pp 22-43